

บทที่ 3 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

3.1 ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

แขวงวัดกัลยาณ์ ตั้งอยู่ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ประมาณ 0.785 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 140 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือติดแม่น้ำเจ้าพระยา

ทิศใต้ติดถนนอิสรภาพ เขตธนบุรี

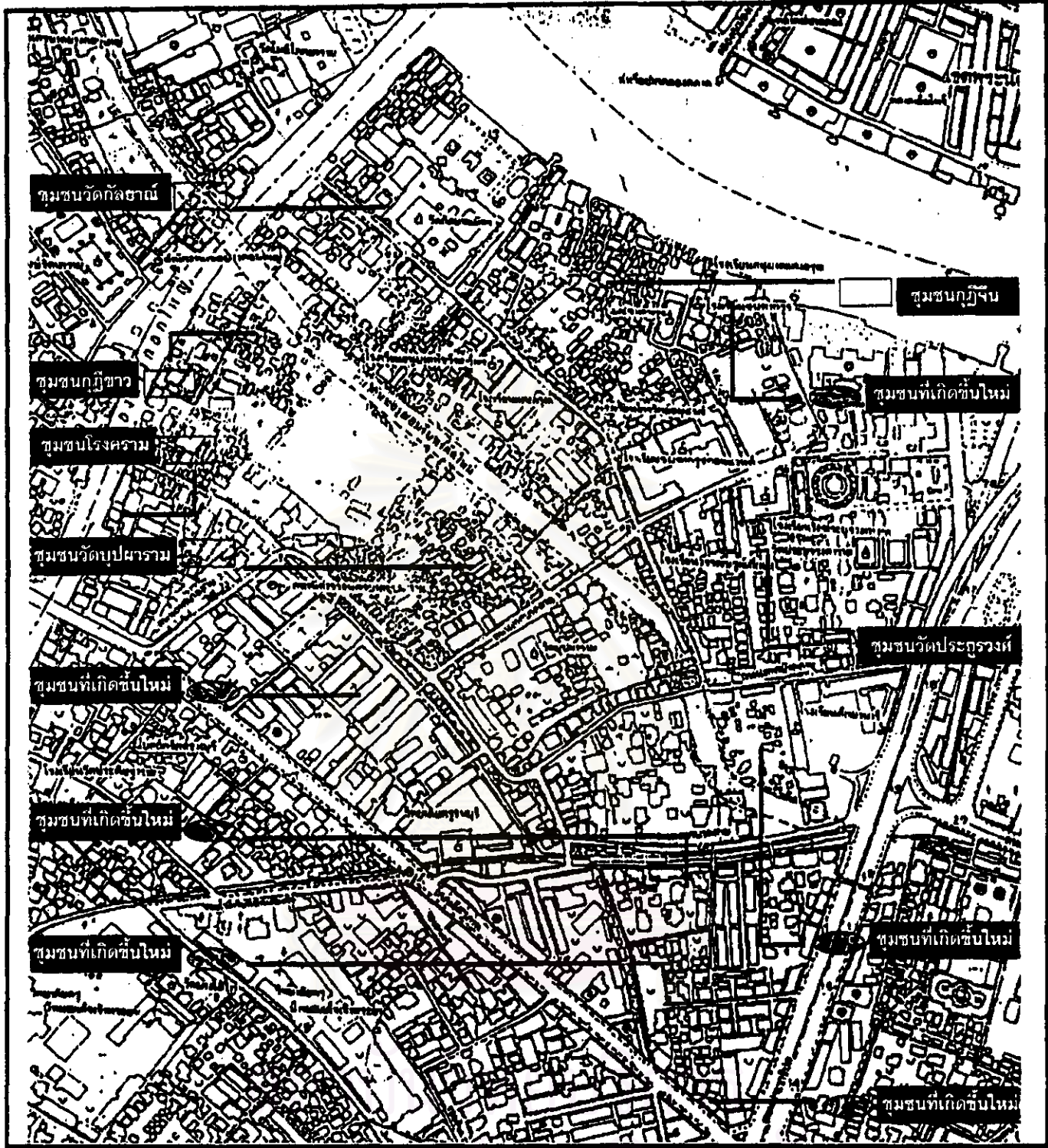
ทิศตะวันออกติดถนนประชาธิปไตย เขตคลองสาน

ทิศตะวันตกติดคลองบางกอกใหญ่ (หรือคลองบางหลวงในอดีต) เขตบางกอกใหญ่

พื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ เป็นพื้นที่ติดแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลัก ในสมัยอยุธยา ธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีบทบาทเป็นเขตที่พักอาศัย อยู่ใกล้กับท่าบลดตลาด (หรือปากคลองตลาดในปัจจุบัน) อันเป็นแหล่งงานสำคัญของผู้คนในบริเวณโดยรอบ และยังอยู่ใกล้กับเขตพระราชวังเดิม ทำให้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวโดยรอบวังในอดีต และเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่พระเจ้าตากสินสร้างพระราชวังในฝั่งธนบุรีมาโดยตลอด จากความได้เปรียบด้านทำเลที่ตั้งนี้จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้ เป็นแหล่งที่พักอาศัยของชุมชนต่างๆ มาแต่อดีตกาล และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือชุมชนต่างๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันในแง่เชื้อชาติ ศาสนา แต่ตั้งอยู่ในพื้นที่แห่งเดียวกันโดยปราศจากความขัดแย้ง และนำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม ในที่สุดจึงเกิดเป็นความหลากหลายทางสังคมในพื้นที่แห่งนี้

แขวงวัดกัลยาณ์ เป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีอดีตอันยาวนานถึง 6 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดบุปผาราม ชุมชนวัดประยูรวงศ์ และชุมชนโรงคราม นอกจากนี้ ยังมีชุมชนย่อยๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วง 5-20 ปีที่ผ่านมา แต่ยังไม่มีการจัดตั้งเป็นชุมชนอย่างเป็นทางการ ชุมชนเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่บริเวณทิศใต้ของวัดกัลยาณ์มิตร

ดังนั้นการศึกษาชุมชนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงมุ่งเน้นการศึกษาชุมชนดั้งเดิม 6 ชุมชน รวมทั้งชุมชนย่อย ๆ อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะแสดงถึงวิวัฒนาการชุมชนในบริเวณแขวงวัดกัลยาณ์ได้เป็นอย่างดี จากขนาดพื้นที่ และจำนวนประชากรของชุมชนย่อยๆ เหล่านี้ที่เพิ่มขึ้นอย่างน่าสนใจ และผู้คนบางส่วนเป็นผู้ที่อพยพออกจากชุมชนดั้งเดิมนั้นเอง จึงมีความเกี่ยวพันกันทางสังคมมาแต่เดิม แต่ตัดขาดหรือลดความผูกพันกับชุมชนเดิมลงในปัจจุบัน ประเด็นที่น่าสนใจต่างๆ เหล่านี้ทำให้จัดชุมชนย่อยๆ เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในครั้งนี้ด้วย

Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่ <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin: 0 auto;"> 3.1 </div>				
แผนพัฒนานของวัดกัลยาณ กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตรฐานส่วน scale 1 : 5,000 แผนที่แสดงวิวัฒนาการชุมชน				
สัญลักษณ์ Legend	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50px; text-align: center;"> <div style="border: 1px solid black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div> </td> <td>ชุมชนดั้งเดิมในแขวงวัดกัลยาณ</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;"> <div style="background-color: black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div> </td> <td>ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในแขวงวัดกัลยาณ</td> </tr> </table>		<div style="border: 1px solid black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div>	ชุมชนดั้งเดิมในแขวงวัดกัลยาณ	<div style="background-color: black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div>	ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในแขวงวัดกัลยาณ
<div style="border: 1px solid black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div>	ชุมชนดั้งเดิมในแขวงวัดกัลยาณ					
<div style="background-color: black; width: 30px; height: 15px; margin: 0 auto;"></div>	ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในแขวงวัดกัลยาณ					
<div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="margin-right: 10px;"> <div style="border: 1px solid black; width: 20px; height: 20px; border-radius: 50%; display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> N </div> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; border-radius: 50%; margin-top: 5px;"></div> </div> </div>						
ที่มา source จากการสำรวจภาคสนาม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่						

3.2 ความเป็นมาและวิวัฒนาการของชุมชน

พื้นที่แขวงวัดกัลยาณมีมีความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมือง โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง ส่งผลทำให้ชุมชนต่างๆ ในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณมีการเกาะกลุ่มอย่างชัดเจน และทวีความสำคัญในฐานะของการเป็นบริเวณที่หักอาศัยที่ใกล้กับพระราชวังเดิมขึ้นเป็นลำดับ อันประกอบไปด้วยชุมชนของชาวไทย ชาวจีน ชาวตะวันตก และชาวมุสลิม

เดิมที่ตั้งวัดกัลยาณมิตรนี้มีชื่อเรียกว่าตำบลกุฎจีน และตัวกุฎจีนที่แท้จริงนั้นก็คือ ศาลเจ้าที่มีชื่อว่าศาลเจ้าเทียนอันกงในปัจจุบัน โดยปรากฏหลักฐานยืนยันดังนี้

“ ในพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ 4 ในพระบรมราชวงศ์นี้ ให้ประกาศแก่พระบรมราชวงศ์วงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย และพระภิกษุสามเณร และบรรพชิตทั้งปวงที่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา และมนุษย์เทพยดาที่มีศรัทธาในพระธรรมวินัยบรรดาที่ควรจะฟังประกาศนี้ โดยวิเศษ ขอประกาศจากพระเถระานุเถระที่อาราธนานิมนต์มาประชุม ในมณฑลกรมการฉลองหอพระธรรมมณเฑียรเลงพระอุโบสถเฉพาะเกียรติครั้งนี้ให้ทราบทั่วกันว่า เดิมที่วัดกัลยาณมิตรนี้ เป็นบ้านกุฎจีนและถิ่นฐานที่ข้ามตรงมาแต่วัดท้ายตลาดซึ่งพระราชทานนามว่า วัดโมฬีโลก ”

ในปัจจุบันชื่อกุฎจีน ใช้เรียกเป็นชื่อของชุมชนที่สืบเชื้อสายมาจากตะวันตก ซึ่งในสมัยก่อนเรียกว่า กุฎีฝรั่ง แต่นิยมเรียกเป็นชื่อชุมชนกุฎจีน ตามชื่อตำบลเดิม เหตุที่มาของชื่อกุฎจีนนั้น สมเด็จพระเจ้ายาตราพระราชานุกาภาพทรงวิจัยว่า กุฎจีนน่าจะหมายถึง ศาลเจ้าขนาดใหญ่ที่อยู่ตรงคลองกุฎจีน ซึ่งชาวจีนเป็นผู้สร้างมาแต่ก่อนจุดคลองลัดบางกอก คำว่ากุฎจีนจึงเป็นคำเรียกติดปากมาแต่เดิม (จากเอกสารประวัติชุมชนกุฎจีน 2529)

ตำบลกุฎจีนนี้แต่เดิมในสมัยอยุธยา ก่อนจุดคลองลัดบางกอกนั้น เป็นเพียงที่พำนักของชุมชนชาวไทยที่ประกอบอาชีพทำประมงริมน้ำ ตามแนวริมน้ำเจ้าพระยาสายเดิม (คลองบางกอกน้อย และคลองบางกอกใหญ่) และภายหลังที่มีการจุดคลองลัดตำบลบางกอก ในสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077-2089) ตำบลกุฎจีนได้กลายเป็นบริเวณเมืองท่าที่สำคัญจุดหนึ่ง และเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่มีการเข้าออกโดยทางน้ำได้อย่างรวดเร็วทำให้ เริ่มมีการขยายตัวในแง่ของประชากรและการตั้งถิ่นฐาน โดยปรากฏหลักฐานว่า ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้มีการสร้างป้อมวิไชยประสิทธิ์ริมคลองลัดบางกอกที่จุดขึ้นใหม่ และมีการอพยพผู้คนทหารจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อตั้งถิ่นฐานในบริเวณแห่งนี้ด้วย ประกอบกับการที่ตำบลบางกอกเป็นเมืองท่าที่สำคัญในสมัยนั้น จึงมีชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา เริ่มมีการรวมกลุ่มและหักอาศัยในบริเวณเดียวกัน ซึ่งในตำบลกุฎจีนช่วง

แรกเริ่มนั้น ประกอบไปด้วยชาวจีน ชาวไทย และทหารดูแลป้อมปราการชาวฝรั่งเศส

ครั้งต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ ภายหลังจากศรีอยุธยาสิ้นอำนาจลงนั้น ตำบล
กุฎีจีนจึงได้กลายเป็นแหล่งที่พักอาศัยที่ใกล้พระราชวังของพระเจ้าตากสินมากที่สุด ซึ่งพระองค์ได้ทรง
พระราชทานที่ดินในบริเวณดังกล่าว เป็นที่พักอาศัยสำหรับผู้คน และทหารที่อพยพตามพระองค์ลงมา
ดังปรากฏว่าได้พระราชทานที่ดินทางตอนใต้ของคลองกุฎีจีน ให้เป็นที่พักของทหารชาวโปรตุเกส ที่ร่วม
รบกับพระองค์ในการสงครามที่กองทัพเอกราช หรือนิยมเรียกบริเวณนี้ว่า "กุฎีฝรั่ง"

นอกจากนั้นยังมีการขยายตัวจากชุมชนอิสลามด้านทิศใต้ ของพระราชวังพระเจ้าตากสินมหา
ข้ามคลองบางกอกใหญ่เพื่อก่อตั้งเป็นชุมชนใหม่ที่เรียกว่า ชุมชนกุฎีขาว โดยมีการสร้างมัสยิดกุฎีขาว
เป็นศูนย์กลางชุมชนอีกด้วย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ปีที่ 1 แห่งการขึ้น
ครองราชย์) ซึ่งได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแทนกรุงธนบุรี โดยได้ทรงย้ายพระนครหลวง
ไปฝั่งพระนคร จึงทำให้คนจีนที่อาศัยอยู่เดิมในบริเวณนั้นและบริเวณกุฎีจีน ได้อพยพข้ามไปรวมตัวกัน
อยู่ฝั่งพระนคร บริเวณตลาดน้อยในปัจจุบันจรดบริเวณลำเพ็ญ ทำให้ตำบลกุฎีจีนไม่มีการรวมกลุ่มของ
ชาวจีนเป็นชุมชนขนาดใหญ่ตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ปีที่ 2 แห่งการขึ้นครองราชย์) ทรงมีพระราชดำริ
ให้สร้างซุ้มป้อม (หลวงพ่อด) เพื่อให้เหมือนกับวัดพนัญเชิงจังหวัดอยุธยา โดยเจ้าพระยานิกรบดินทร
(เจ้าสัวโต ต้นสกุลกัลยาณมิตร) อุทิศที่ดินและซื้อที่ดินเพิ่มเติมสร้างวัดกัลยาณมิตรขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2368
และพบว่าบริเวณข้างวัดกัลยาณมิตรยังปรากฏศาลเจ้าจีนอันทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสืบค้นประวัติ
ได้ความว่า ชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน ตำบลเจียงและตำบลจิวจิว ได้เดินทางเข้ามาเพื่อกราบไหว้ศาล
เจ้าแห่งนี้ ครั้นแลเห็นชำรุดทรุดโทรมหนัก ก็ไม่คิดที่จะซ่อมแซม แต่ได้ตกลงร่วมกันรื้อศาลเจ้าทั้งสอง
แต่เดิมนั้นลง แล้วสร้างศาลเจ้าใหม่ในที่เดิมเป็นศาลเดียว แต่จะอัญเชิญเจ้าพ่อโจวซือ และเจ้าพ่อ
กวนอูไปที่ใดไม่ปรากฏ ส่วนศาลเจ้าที่สร้างใหม่ได้เปลี่ยนองค์พระประธานเป็นเจ้าแม่กวนอิม และชื่อศาล
เจ้าแห่งนี้ เป็นชื่อที่เรียกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันว่า "ศาลเจ้าเกียนอันเกง" สร้างเสร็จเมื่อในฤดูใบไม้
ผลิปีที่ 24 ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิแก้วสี้อ แล้วจึงได้อัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมมาประดิษ
ฐานเป็นพระประธานมาตั้งแต่บัดนั้น พร้อมกับระฆังซึ่งแขวนประจำอยู่จนทุกวันนี้ ปรากฏอักษรจารึก
ข้อความว่าเป็นระฆังที่ผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมใจกันหล่อถวายเจ้าแม่ที่ชาญแดง เมื่อในรัชสมัยของสมเด็จพระ
เจ้าจักรพรรดิเต้ากวง จากหลักฐานดังกล่าวจึงได้แสดงว่า เจ้าแม่กวนอิมองค์นี้มีอายุเก่าแก่กว่า
ศาลเจ้าเกียนอันเกง ส่วนชาญแดงอันเป็นศาลเดิมที่พระองค์ประทับนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่าอยู่ที่ใด
และชื่อไม่เคยได้ยินในเมืองไทยจึงเข้าใจว่าจะอยู่ในประเทศจีน ในส่วนของการรื้อศาลเจ้าเดิมสองศาล
แทนที่จะซ่อมให้มันคงเหมือนเดิมนั้น สันนิษฐานว่าผู้คนที่เดินทางมาจากมณฑลฮกเกี้ยนในครั้งนั้น
มีความคิดเห็น ว่า เมื่อเจ้าสัวโตสร้างซุ้มป้อม หรือหลวงพ่อด เพื่อให้เหมือนกับที่วัดพนัญเชิงจังหวัด

อยุธยา ก็สมควรที่จะสร้างศาลเจ้าแม่กวนอิมขึ้นคู่กับซุ้มปออง เพราะเจ้าแม่กวนอิมนั้นเป็นองค์อุปถัมภ์ การเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลของซุ้มปออง เพราะฉะนั้นจึงไม่คิดที่จะซ่อมแซมศาลเจ้าสองหลังเดิม แต่ ได้ช่วยกันหรือลงแล้วรวบรวมสร้างขึ้นใหม่เป็นศาลเดียว และไปอัญเชิญเจ้าแม่จากเขตนั่งมาประทับ แทน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2469) ซึ่งเป็นยุคแห่งการพัฒนาเข้าสู่ ระบบสังคมเมืองมากขึ้น พื้นที่แขวงวัดกัลยาณมิตรได้ถูกพระราชทานให้แก่พระเจ้าที่นางเธอพระองค์เจ้า อรประพันธ์วิภา และพระที่นางเธอพระองค์เจ้าอติศยสุริยาภา เมื่อวันที่ 21 เดือนมกราคม พ.ศ. 2469 โดยมีการก่อสร้างบริเวณที่เป็นวัง และบริเวณรอบๆ วังจะมีชาวบ้านมาปลูกบ้านอาศัย กลายเป็นชุมชน หลังวัง ต่อมาภายหลังได้มีการยกกรรมสิทธิ์ที่ดินตกทอดสู่รุ่นลูกหลาน ทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ ที่ดินเปลี่ยนไป เช่น มีการทុบวังเดิมทิ้งเพื่อสร้างบ้านสมัยใหม่ หรือแบ่งที่ดินบางส่วนแล้วให้เอกชนมาเช่าที่ดินแล้วสร้างบ้านไม้สองชั้นเป็นแถวๆติดต่อกัน เพื่อให้ชาวบ้านเช่าหรือซื้อบ้านเพื่อพักอาศัย ประกอบกับมีการสร้างบ้านขึ้นมามากภายหลังในบริเวณที่เป็นชุมชนเดิม ทำให้ชุมชนมีการขยายตัว มากขึ้นที่ดินส่วนใหญ่ตกทอดเป็นตระกูลขุนนางและบรรดาญาติพี่น้องบริวาร ตั้งแต่บริเวณวัดกัลยาณมิตรลงไปจนถึงบริเวณวัดประยูรวงศาวาส ที่ดินบางส่วนขายคืนให้ทางราชการบ้างเพื่อสร้างโรงเรียน ซึ่งเกิดขึ้น ในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของกระทรวงธรรมการ ที่เน้นการศึกษาอย่างเป็น ระบบในโรงเรียนมากกว่าตามวัดเหมือนในสมัยก่อน อย่างไรก็ตามที่ดินส่วนใหญ่กลับกลายเป็นของ ทางวัด จากการที่เจ้าของที่ดินยกให้วัดเพื่อเป็นการสร้างกุศล ทำให้กรรมสิทธิ์ที่ดินในปัจจุบันส่วนใหญ่ เป็นของกรมการศาสนา โดยมีทางวัดเป็นผู้จัดการกรรมสิทธิ์ในการเช่าอาศัยของชุมชนในบริเวณนี้

จากประวัติความเป็นมาทำให้สามารถ ระบุวิวัฒนาการของชุมชนต่างๆที่เกิดขึ้นในบริเวณแขวง วัดกัลยาณมิตร โดยจำแนกจากสัญชาติที่สืบเนื่องมาต่อติดได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

(1) ชุมชนชาวไทย

ชาวไทยที่มีการรวมตัวกันอย่างชัดเจนในบริเวณแขวงวัดกัลยาณมิตรปรากฏเมื่อครั้งชาวจีนได้ย้าย ถิ่นฐานไปทางฝั่งพระนครในสมัยรัชกาลที่ 1 (หลักฐานอ้างอิงไม่ระบุช่วงเวลาแน่ชัด) ทำให้ชาวไทย ที่อาศัยบริเวณแพริมน้ำ เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบนบกมากขึ้นบริเวณตรงข้ามพระราชวังเดิม และปรากฏ ชัดเจนเป็นชุมชนเมื่อมีการสถาปนาวัดกัลยาณมิตรขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 (ปีที่ 2 แห่งการขึ้นครองราชย์) ชุมชนดังกล่าวจึงอยู่ล้อมรอบวัดกัลยาณมิตร โดยมีคลองย่อยๆ เป็นทางสัญจรและกำหนดขอบเขตของ ชุมชน ชุมชนชาวไทยที่ปรากฏอีกบริเวณหนึ่งคือ บริเวณวัดประยูรวงศาวาส ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุ วงศ์ในรัชกาลที่ 2 โดยเฉพาะสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ อัครเสนาบดีกลาโหมและเสนาบดี คลัง ตลอดจนข้าราชการบริหารติดตาม ได้เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ และภายหลังจากที่ได้รับ

พระราชทานที่ดินแล้วนั้น ชาวไทยในบริเวณนี้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องตามลำน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ วัดประยูรวงศาวาส วัดพิชัยญาติการาม และวัดอนงค์คาราม ส่วนเป็นที่พักอาศัยของชาวไทยมาแต่เดิม

(2) ชุมชนชาวจีน

ชาวจีนมีการตั้งถิ่นฐานชัดเจนที่สุดในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (หลักฐานอ้างอิงไม่ระบุ ช่วงเวลาที่แน่ชัด) ที่ได้ทรงพระราชทานที่ดินบริเวณที่เป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน ในขณะที่ แขวงวัดกัลยาณมิตรเดิมเป็นที่อยู่ของชาวจีนที่เรียกว่า ตำบลกุ๊กจีนมาก่อน และคาดว่าคงย้ายชุมชนไปที่ลำเพ็ญในสมัยรัชกาลที่ 1 (ปีที่ 1 แห่งการขึ้นครองราชย์) ดังหลักฐานในปัจจุบันที่ปรากฏเหลือเพียงศาลเจ้าเกียนอังกง และศาลเจ้าที่จำนวน 2 แห่ง บริเวณวัดประยูรวงศาวาส และวัดบุปผาราม (วัดดอกไม้) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการกระจายของการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในบริเวณนี้มาก่อน

(3) ชุมชนชาวตะวันตก

ชุมชนชาวตะวันตกมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ทั้งที่มาติดต่อค้าขายสินค้า และเผยแพร่ศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะทหารชาวฝรั่งเศส ที่มีบทบาททางการทหารในสมัยพระนารายณ์มหาราช (หลักฐานอ้างอิงไม่ระบุ ช่วงเวลาที่แน่ชัด) ซึ่งควบคุมกรมท่ากลางทำหน้าที่ค้าขายกับชาวต่างชาติ ในขณะนั้นขุนนางที่เป็นเจ้ากรมคือพระวิไชยเณร ซึ่งต่อมาได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาวิไชยเณรอิศรมหาเสนาบดีและหมดบทบาทลงในสมัยพระเพทราชา

ชาวตะวันตก เชื้อชาติโปรตุเกสที่ได้รับพระราชทานที่ดินจากพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รวมกลุ่มเป็นครั้งแรก และสร้างโบสถ์คริสต์ขึ้น โดยปาเลอกัวและคุณฟอกอร์ เรียกว่า วิหารซางตาครูซ (Santa Cruz Church) ซึ่งเป็นภาษาโปรตุเกสแปลว่า ทางเซนต์คริสต์ และลูกหลานชาวโปรตุเกสได้รับความดีความชอบจากราชการทหาร จึงได้รับราชการในกรมท่า กรมทหารแม่นปืน และเป็นหมอรักษาบาดแผลที่ใช้ขี้ผึ้งตำราหลวง เป็นต้น ชาวคริสต์ที่ตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้ เริ่มแรกเป็นชาวคริสต์โรมันคาทอลิก หรือคริสตัง ที่มีเชื้อสายโปรตุเกส ต่อมาในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกมากขึ้น จึงมีชาวตะวันตกสัญชาติอื่นๆ ไปรวมกลุ่มด้วย ได้แก่ ชาวคริสต์ที่อพยพตามบาทหลวงกริยา-คอบเบกลินจากเขมรในปีพ.ศ. 2312 และชาวคริสต์เชื้อสายญวนที่ย้ายมาจากจันทบุรี ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และชาวคริสต์เชื้อสายจีนจากสิงคโปร์ นอกจากนั้นบรรดาชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในช่วงปลายรัชกาลที่ 1 และบรรดามิชชันนารีที่ระยะแรกอยู่ที่วัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) ก็ย้ายมาอยู่บริเวณกุ๊กจีนเช่นกัน มิชชันนารีเหล่านี้ได้นำเอาการแพทย์และการศึกษาใหม่เข้ามาเผยแพร่พร้อมกับศาสนา ในรูปของสถานศึกษา สถานพยาบาลและโบสถ์ซึ่งต่อมากลายเป็นสถานที่สำคัญ ๆ เช่น โรงเรียนซางตา-ครูซคอนแวนต์ เป็นต้น ปัจจุบันชาวคริสต์กลุ่มนี้ มีการรวมกลุ่มเป็นชุมชนเรียกว่า ชุมชนกุ๊กจีน

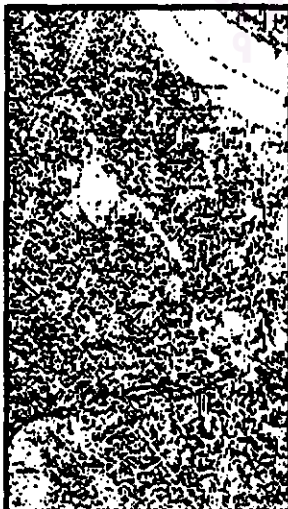
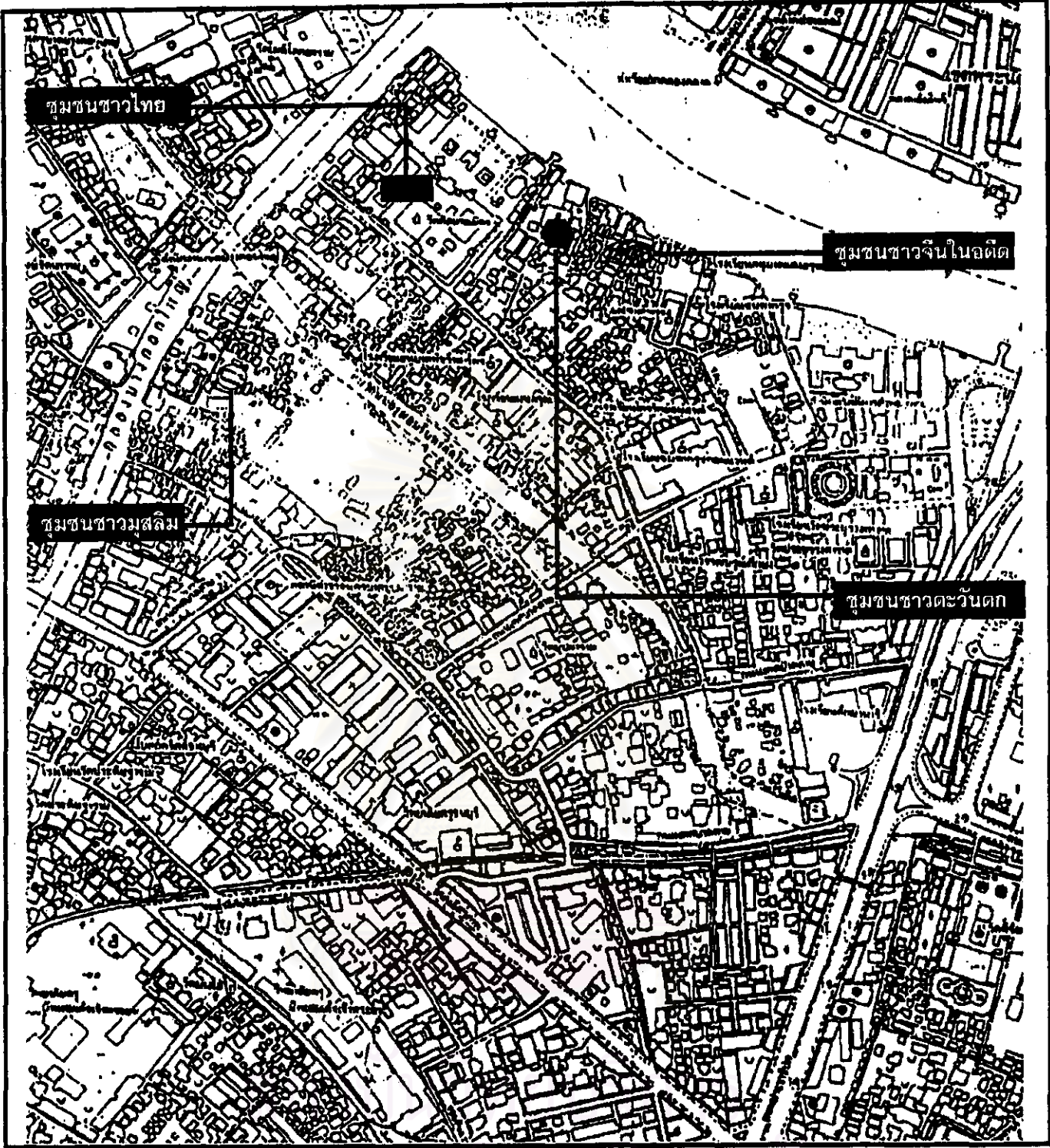
โดยมีวัดรางตาครูตเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังคงมีความเคร่งครัดในศาสนาอย่างเหนียวแน่นในปัจจุบัน

(4) ชุมชนชาวมุสลิม

ชุมชนชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่บริเวณแขวงวัดกัลยาณัมนั้น เริ่มต้นเกิดจากการรวมตัวของชาวมุสลิมในบริเวณมัสยิดต้นสน หลังพระราชวังเดิมตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จนชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น และพื้นที่เดิมไม่สามารถรับรองประชากรที่เพิ่มขึ้นในขณะนั้นได้ ท่านโต๊ะหะยีคหบดี แรกพบในขณะนั้น พร้อมด้วยบรรดาศาสนิกชนของ ท่าน ได้พร้อมกันก่อสร้างมัสยิดขึ้นอีกหลังหนึ่งทางฝั่งตะวันออกของคลองบางกอกใหญ่ตรงข้ามกับมัสยิดต้นสน และขนานนามว่า มัสยิดกุฎีขาว ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมัสยิดบางหลวงในปัจจุบัน (ทวีเดช ทองอ่อน, 2537) ชุมชนชาวมุสลิมได้รวมกลุ่มกันโดยสร้างมัสยิดบางหลวงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เรียกว่า ชุมชนกุฎีขาวในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ติดกับชุมชนวัดกัลยาณัม แต่แยกขาดจากกันในปัจจุบัน เนื่องมีการตัดถนนอรุณอมรินทร์ใหม่ผ่านกลางทั้งสองชุมชนนี้ ชุมชนกุฎีขาวในปัจจุบัน ยังคงยึดถือประเพณีและวัฒนธรรมของอิสลามอย่างเคร่งครัด เช่น การประกอบพิธีละหมาดวันละ ๕ ครั้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสอนศาสนาอยู่ในบริเวณมัสยิดกลางชุมชนรวมทั้งเป็นศาลาเอนกประสงค์ของคนในชุมชนอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่	
			3.2
แผนพัฒนาแขวงวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตราส่วน scale	1 : 5,000
		แผนที่แสดงชุมชนในพื้นที่ศึกษา	
สัญลักษณ์ Legend	<ul style="list-style-type: none"> ■ ชุมชนชาวไทย ● ชุมชนชาวจีน (ในอดีต) ◆ ชุมชนชาวตะวันตก ○ ชุมชนชาวมุสลิม 		
ที่มา source		จากการสำรวจภาคสนาม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในพื้นที่	

3.3 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และอาคารบ้านเรือน

พื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ ในปัจจุบันได้ถูกถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ จึงแบ่งตามยาวขนานไปกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้สภาพในปัจจุบัน เริ่มมีการหันหน้าอาคารและเชื่อมทางเข้าออกเข้ากับถนนที่ตัดใหม่นี้ ในขณะที่อดีตมีเพียงถนนเทศบาลสาย 1 และ 2 เท่านั้นที่เป็นตัวชี้้นำการพัฒนาของอาคารสมัยใหม่ที่พัฒนาตามแนวกถนนหลัก(Ribbon Growth) นอกจากนั้นเส้นทางน้ำที่สำคัญในอดีต ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกใหญ่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในระยะเริ่มแรกของพื้นที่ และค่อยๆ ลดบทบาทลงในเวลาต่อมา เนื่องจากการเปลี่ยนระบบคมนาคมขนส่งจากทางน้ำเป็นทางบกที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งความไม่สะดวกในการสัญจรทางน้ำ จากอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะการก่อสร้างประตูกันน้ำ และเขื่อนคอนกรีต ทำให้คลองย่อย ๆ ในพื้นที่แปรสภาพเป็นทางระบายน้ำที่ใช้สัญจรไม่ได้อีกต่อไป

จากตารางที่ 3.3.1 พบว่า แขวงวัดกัลยาณ์มีเนื้อที่ทั้งหมด 0.785 ตร.กม.หรือประมาณ 490 ไร่ จากการสำรวจภาคสนามพบว่าเนื้อที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยจริงๆ เพียง 50% (245 ไร่หรือ 0.39 ตร.กม.) ดังนั้นความหนาแน่นของประชากร คิดจากพื้นที่พักอาศัย (Gross Density) จึงเท่ากับ 66,601 คนต่อไร่ (หรือประมาณ 4 หมื่นคนต่อตารางกิโลเมตร) จำนวนบ้านพักอาศัย (Housing Unit) จำนวน 2,614 หลังคาเรือน ทำให้ค่าความหนาแน่นของอาคารต่อพื้นที่พักอาศัย เท่ากับ 10.66 หลังต่อไร่ (หรือประมาณ 6,700 หลังต่อตารางกิโลเมตร) แสดงให้เห็นถึงค่าเฉลี่ยพื้นที่ต่อหนึ่งหลังมีค่าประมาณ 0.093 ไร่ (หรือประมาณ 148.80 ตารางเมตร) จากการสำรวจขนาดอาคารบ้านพักอาศัย (Average Plot Site) มักจะเป็น 12 เมตร x12 เมตร หรือ 6 เมตร x12 เมตร ซึ่งนิยมปลูกสร้างอาคารประเภทห้องแถว และทำให้ค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของประชากรต่อบ้านหนึ่งหลัง มีค่าเท่ากับ 6.24 ตัวเลขดังกล่าวทั้งหมดนี้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง ที่พบจากการสำรวจในภาคสนาม จึงนำมาใช้อ้างอิงในขั้นตอนต่อไป

ตารางที่ 3.3.1 แสดงจำนวนประชากร พื้นที่ ความหนาแน่น จำแนกตามแขวง ในกรุงเทพมหานคร
สำนักงานเขต/แขวง   ประชากร   พื้นที่(ตร.กม.)   ความหนาแน่น   จำนวนบ้าน
(คน/ตร.กม.)

สำนักงานเขต/แขวง	ประชากร	พื้นที่(ตร.กม.)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	จำนวนบ้าน
เขตธนบุรี	198,377	8.626	22,998	41,624
- แขวงวัดกัลยาณ์	16,319	0.785	20,789	2,614
- แขวงศิริราช	18,200	0.691	26,339	3,706
- แขวงบางยี่เรือ	37,445	1.523	24,586	7,823
- แขวงบุคคโล	100,344	3.804	26,379	20,978
- แขวงตลิ่งชัน	26,069	1.823	14,300	6,503

ที่มา : สำนักงานโยธาและแผน กรุงเทพมหานคร (31 ธันวาคม 2540)

จากข้อมูลการก่อสร้างชุมชนในปี 2530 และจากการสำรวจในปี 2541 (ตาราง 3.3.2) แล้วนำมาเปรียบเทียบกันพบว่า ชุมชนภูเขียวมีพื้นที่ปลูกสร้างอาคาร (Plot Site) สูงที่สุดเท่ากับ 256 ตารางเมตร และชุมชนโรงครามมีค่าต่ำสุดเท่ากับ 91.27 ตารางเมตร อย่างไรก็ตามค่าเฉลี่ยพื้นที่ปลูกสร้างอาคารในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณมีค่าประมาณ 148.80 ตารางเมตร และจากการสำรวจภาคสนามยังพบอีกว่า พื้นที่อาคารปกคลุมดินเพื่อให้เป็นที่พักอาศัยครอบคลุมเกือบจะทั้งหมดของพื้นที่ที่เป็นของแต่ละบ้าน ทำให้คาดการณ์ค่าพื้นที่ปกคลุมดิน (BCR.) มีค่าเท่ากับ 90% ของพื้นที่ปลูกสร้าง และค่าที่โล่งว่าง เท่ากับ 10% เพื่อนำไปใช้คำนวณค่า FAR. ของ แต่ละพื้นที่ โดยสรุปค่าเฉลี่ยของ FAR. มีค่าเท่ากับ 1:1.8 (ตารางที่ 3.3.3) เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่เป็นบ้านพักไม้ความสูง 2 ชั้นและในบางส่วนเป็นตึกแถวที่มีความสูง 2 ชั้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเขตควบคุมความสูงของพื้นที่อนุรักษ์ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในบริเวณที่ไม่ได้ควบคุมความสูงอาคารเริ่มมีการก่อสร้างอาคารสูงเกิน 2 ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.3.2 การเปรียบเทียบประชากรและความหนาแน่นระหว่างปี 2530 และ 2541

บริเวณพื้นที่	ปีที่สำรวจ	ประชากร	พื้นที่หัก อาศัย(ไร่)	ความหนาแน่น (คน/ไร่)	จำนวนบ้าน (หลัง)	ความหนาแน่น (คน/หลัง)	พื้นที่ปลูกสร้าง บ้าน 1 หลัง (ตร.ม.)
แขวงวัดกัลยาณ	2541	16,319	245	66.60	2,614	6.24	148.80
	ชุมชนวัดกัลยาณ	2530	1,470	22	280	5.25	125.78
ชุมชนบุปผาราม	2541	1,400	15.71	89.11	200	7	125.68
	2530	1,372	22.50	60.97	232	5.11	155.18
ชุมชนวัดประยูร	2541	1,470	21.24	69.20	245	6	138.76
	2530	1,603	13	123.30	228	7.03	91.27
ชุมชนโรงคราม	2541	1,710	13	131.53	228	7.50	91.27
	2530	581	5	116.20	98	5.92	81.63
ชุมชนกุฎีขาว	2541	770	5	154.01	110	7	72.72
	2530	1,426	27	52.81	169	8.43	255.60
ชุมชนกุฎีจีน	2541	1,349	25.56	52.77	160	8.43	256.00
	2530	1,850	32	57.81	280	6.60	182.85
	2541	1,608	30.62	52.51	268	6.00	182.85

ที่มา : ข้อมูลก่อสร้างชุมชนปี 2530 และจากการสำรวจปี 2541 (ผู้วิจัย)

ตาราง 3.3.3 แสดงการคำนวณ ค่า FAR. และ BCR. ในแขวงวัดกัลยาณ์ ปี 2541

บริเวณพื้นที่	พื้นที่พักอาศัย (ไร่)	พื้นที่ปลูกสร้างอาคาร 1หลัง (ตร.ม.)	BCR. 90% (ตร.ม.)	พื้นที่โล่ง 10% (ตร.ม.)	ความสูงอาคาร ส่วนใหญ่ (ชั้น)	FAR.
แขวงวัดกัลยาณ์	245	148.80	133.92	14.88	2	1:1.80
ชุมชนวัดกัลยาณ์	15.71	125.68	113.11	12.56	2	1:1.79
ชุมชนบุปผาราม	21.24	138.76	124.88	13.87	2	1:1.79
ชุมชนวัดประยูรวงศ์	13	91.72	82.14	9.13	2	1:1.79
ชุมชนโรงคราม	5	72.72	65.44	7.27	2	1:1.79
ชุมชนกุฎีขาว	25.56	256.00	230.40	25.60	2	1:1.80
ชุมชนกุฎีจีน	30.62	182.85	164.56	18.28	2	1:1.79

ที่มา : การสำรวจภาคสนามปี 2541 (ผู้วิจัย)

3.4 ประชากรในพื้นที่ศึกษา

ข้อมูลด้านประชากร แขวงวัดกัลยาณ์ ได้มีการเก็บรวบรวมในระบบคอมพิวเตอร์ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา จนเสร็จสมบูรณ์ในปี 2541 ซึ่งทางเขตธนบุรีเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวม ในส่วนข้อมูลย้อนหลังไปนั้น (พ.ศ.2539 – 2530) พบว่าเอกสารต่าง ๆ ไม่ครบถ้วนและมีความบกพร่องในการจัดเก็บ จึงไม่นำมาอ้างอิงในงานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากนั้นข้อมูลประชากรของแต่ละชุมชน ซึ่งได้ทำการจัดเก็บในช่วงที่เริ่มมีการก่อตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ ในปี 2530 และไม่ได้มีการสำรวจเพิ่มเติมอีก ดังนั้นจึงอาศัยการเปรียบเทียบกับข้อมูลปี 2541 ที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ (มกราคม 2541) จากการสำรวจประชากรพบว่า แขวงวัดกัลยาณ์ มีประชากรทั้งสิ้นรวม 16,397 คน แบ่งเป็นชาย 8,363 คน หญิง 8,034 คน คิดเป็น 8.2% ของประชากรทั้งหมดในเขตธนบุรี (ตารางที่ 3.4.1) และประชากรที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 12,338 คน (ชาย 6,390 คน หญิง 5,948 คน) ประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 4,059 คน (ชาย 1,973 คน หญิง 2,086 คน) ประชากรที่ได้จากการสำรวจนี้ ประกอบไปด้วยประชากรที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร 13,753 คนและไม่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎร 2,644 คน (คิดเป็นร้อยละ 16.12 ของประชากรทั้งหมดในแขวงวัดกัลยาณ์)

ตารางที่ 3.4.1 จำนวนประชากร จำแนกตามแขวงในกรุงเทพมหานคร (31 ธันวาคม 2540)
สำนักงานเขต/แขวง ประชากร

	ชาย	หญิง	รวม
เขตธนบุรี	98,083	100,294	198,377
- แขวงวัดกัลยาณ์	8,322	7,997	16,319
- แขวงศิริบุญชัย	8,907	9,293	18,200
- แขวงบางยี่เรือ	18,316	19,129	37,445
- แขวงบุคคโล	49,662	50,682	100,344
- แขวงตลาดพลู	12,876	13,193	26,069

ที่มา : สำนักนโยบายและแผน กรุงเทพมหานคร (2540)

จากข้อมูลทะเบียนราษฎร (มกราคม 2541) ได้แบ่งแยกโครงสร้างอายุของประชากรตามทะเบียนราษฎร (Registered Population) พบว่าประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี มีจำนวน 3,640 คน (ชาย 1,800 คน หญิง 1,840 คน) และประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีขึ้นไป จำนวน 10,113 คน (ชาย 4,967 คน หญิง 5,146 คน) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สามารถคาดประมาณจำนวนประชากรแฝง (Non-Registered Population) (ตาราง 3.4.2 และตาราง 3.4.3 ประกอบ)

ตาราง 3.4.2 โครงสร้างอายุของประชากรตามทะเบียนราษฎร

ช่วงอายุ (ปี)	เพศ		รวม
	ชาย	หญิง	
น้อยกว่า 3	138	167	305
3 - 7	423	430	853
8 - 12	620	602	1,222
13 - 17	619	641	1,260
18 - 22	612	542	1,154
23 - 27	546	566	1,112
28 - 32	623	606	1,229
33 - 37	658	686	1,344
38 - 42	597	644	1,241
43 - 47	498	544	1,042
48 - 52	382	453	835
53 - 57	284	291	575
57 ขึ้นไป	767	814	1,581

ที่มา : สถิติทะเบียนราษฎร (มกราคม 2541) สำนักงานเขตธนบุรี

ตาราง 3.4.3 ประเภท จำนวนประชากรในแขวงวัดกัลยาณัม (มกราคม 2541)

ประเภทประชากร	โครงสร้างอายุ	เพศ		รวม
		ชาย	หญิง	
มีรายชื่อในทะเบียน (Registered)	ต่ำกว่า 18 ปี	1,800	1,840	3,640
	18 ปี ขึ้นไป	4,967	5,146	10,113
	รวม	6,767	6,986	13,753
ไม่มีรายชื่อในทะเบียน (Non-Registered)	ต่ำกว่า 18 ปี	173	246	419
	18 ปี ขึ้นไป	1,423	802	2,225
	รวม	1,596	1,048	2,644
สำมะโนประชากร (Census)	ต่ำกว่า 18 ปี	1,973	2,086	4,059
	18 ปี ขึ้นไป	6,390	5,948	12,338
	รวม	8,363	8,034	16,397

ที่มา : สถิติทะเบียนราษฎร และสำมะโนประชากร สำนักงานเขตธนบุรี

จากตาราง 3.4.3 ได้นำมาสร้างเป็นแผนภูมิ 3.4.1 เปรียบเทียบจำนวนและประเภทประชากรในแขวงวัดกัลยาณัม พบว่าสัดส่วนของประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี มีค่าสูงถึง 24.75% ซึ่งเป็นผู้ที่มีรายชื่อในทะเบียนถึง 89.67% ของสำมะโนประชากรอายุต่ำกว่า 18 ปี สมมุติฐานหนึ่งคือนโยบายการจับสลากเด็กในพื้นที่เข้าเรียนในโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา ส่งผลให้สัดส่วนดังกล่าวสูงตามขึ้นไปด้วย และหากพิจารณาสถิติการย้ายเข้า ย้ายออก คนเกิดและคนตายของเขตธนบุรี โดยตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงของเขตธนบุรีนั้นเป็นส่วนเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงในแขวงวัดกัลยาณัม พบว่าอัตราการย้ายออกมีค่าสูงกว่าอัตราการย้ายเข้า โดยเฉพาะในช่วงปี 2537-2539 (ตาราง 3.4.4) จากตัวเลขดังกล่าวประกอบกับการสำรวจภาคสนาม (2541) ทำให้พบข้อน่าสังเกตดังนี้

(1) นโยบายการศึกษาที่เกี่ยวกับสิทธิพิเศษในการเลือกสถานศึกษาของเด็กในพื้นที่ได้ก่อนเด็กนอกพื้นที่ ส่งผลให้จำนวนประชากรอายุต่ำกว่า 18 ปี มีค่าสูงถึง 24.75% ของประชากรทั้งหมด ซึ่งในความเป็นจริง คาดว่าน่าจะมีสัดส่วนของประชากรดังกล่าวน้อยกว่า 24.75%

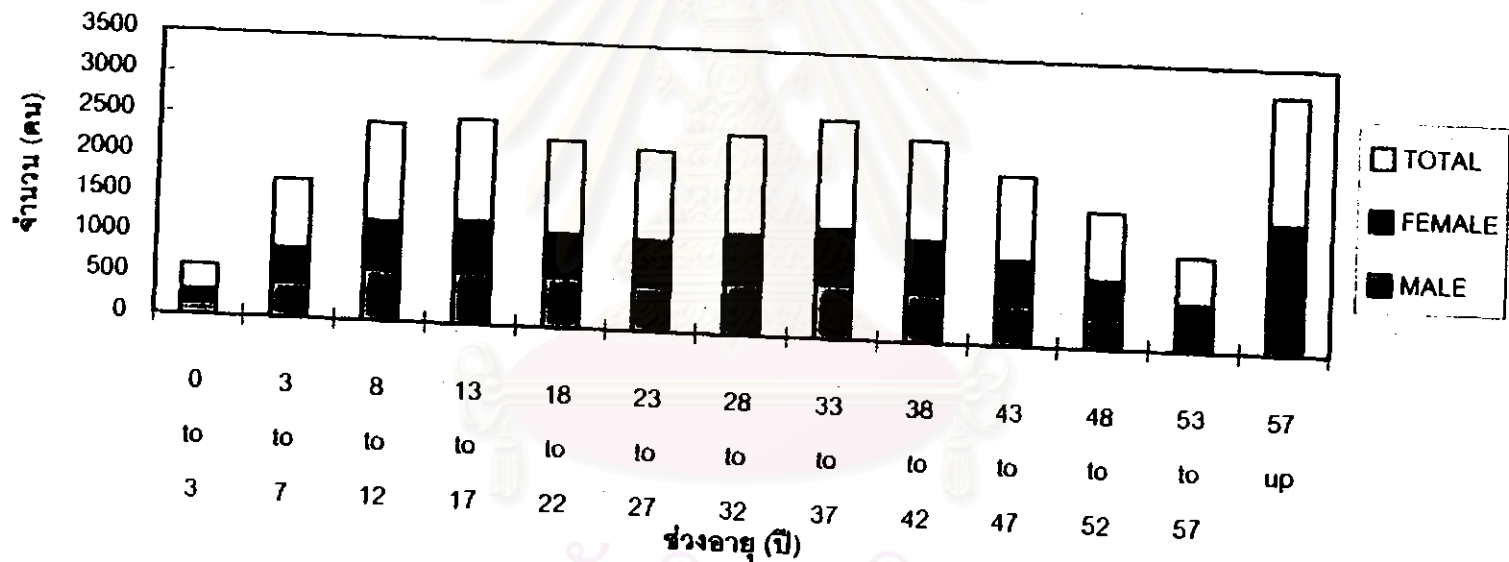
(2) การเปลี่ยนแปลงอัตราการย้ายเข้า และย้ายออก จากการคาดการณ์ข้อมูลที่ได้จากการลงทะเบียนไว้ มีสัดส่วนใกล้เคียงกันและแทบจะไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ แต่ในสภาพปัจจุบันพบว่าอัตราส่วนของผู้ที่อพยพเข้ามาสูงถึง 16.12% ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเป็นประชากรแฝง (Non-Registered) ประชากรในกลุ่มดังกล่าวนี้มีการย้ายออกที่เพิ่มขึ้น และการย้ายเข้าที่ลดลงในช่วงปี 2537 - 2539 ซึ่งคาดว่าแนวโน้มจะกลับกันภายในช่วง 4 - 5 ปีหลังจากบริเวณแขวงวัดกัลยาณัมยังคงเป็นแหล่งพักอาศัยและแหล่งงานที่สำคัญ จากความได้เปรียบทางทำเลที่ตั้ง

(3) โครงสร้างอายุของประชากรที่ไม่มีรายชื่อในทะเบียนราษฎร จากการสำรวจพบว่าส่วนมากอยู่ในวัยแรงงานแทบทั้งสิ้น มีเด็กและคนชราจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมด ดังนั้นจึงอนุมานว่าอยู่ในช่วงอายุ 18 - 45 ปีเป็นส่วนใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิ 3.4.1 โครงสร้างอายุประชากรในแขวงวัดกัลยาณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.4.4 จำนวนการย้ายเข้า ย้ายออก จำแนกตามเขตในกรุงเทพมหานคร

สำนักงานเขต	การย้ายเข้า			การย้ายออก		
	2537	2538	2539	2537	2538	2539
เขตธนบุรี	12,151	10,378	7,498	16,382	17,653	17,816
ร้อยละการเปลี่ยนแปลงต่อประชากรทั้งหมดในเขตธนบุรี	6.10	5.23	3.73	8.25	8.89	8.98

ที่มา : สำนักนโยบายและแผน กรุงเทพมหานคร (2541)

ตารางที่ 3.4.5 จำนวนคนเกิด คนตาย จำแนกตามเขตในกรุงเทพมหานคร

สำนักงานเขต	จำนวนคนเกิด			จำนวนคนตาย		
	2537	2538	2539	2537	2538	2539
เขตธนบุรี	5,304	4,843	4,843	481	924	924
ร้อยละต่อประชากรทั้งหมดในเขตธนบุรี	2.67	2.44	2.44	0.24	0.46	0.46

ที่มา : สำนักนโยบายและแผน กรุงเทพมหานคร (2541)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากข้อมูลการก่อตั้งชุมชนปี 2530 ซึ่งได้ทำการสำรวจจำนวนประชากรทั้งหมดในชุมชนต่าง ๆ จำนวน 6 ชุมชน (ตาราง 3.4.6) พบว่าประชากรรวม(Registered and Non-Registered Population) มีจำนวนทั้งสิ้น 8,302 คน 1,472 ครอบครัว (เฉลี่ยครอบครัวละ 5.63 คน) เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม(ผู้วิจัย 2541) ซึ่งมีประชากรรวมทั้งสิ้น 8,307 คนใน 6 ชุมชนเดิม พบว่ามีข้อน่าสังเกตดังนี้

1. จำนวนประชากรรวมในชุมชน มีค่าลดลง เนื่องจากอัตราการย้ายออกไปจากพื้นที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการไปตั้งบ้านเรือน ณ ที่แห่งใหม่ และการไปทำงานต่างพื้นที่

2. จำนวนบ้านเรือนลดลง แต่ความหนาแน่นต่อครัวเรือนสูงขึ้นหรือเท่าเดิม เนื่องมาจากการทำเป็นห้องเช่าสำหรับผู้ที่ยอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่ ตลอดจนการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ เช่น ตึกแถวที่สามารถปรับปรุงเป็นโรงงาน หรืออาคารพาณิชย์ได้ และสามารถรองรับจำนวนผู้อยู่อาศัยได้มากกว่าเดิม

3. การก่อสร้างถนนอรุณอัมรินทร์ตัดใหม่ ทำให้บ้านเรือนบางส่วนต้องรื้อถอนไป และในเวลาเดียวกัน บ้านเรือนอื่นๆ ก็ได้รับผลกระทบทางอ้อม เช่น สภาพทรุดโทรมจากการก่อสร้าง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น ผลกระทบต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะในช่วงระยะเวลาของการปรับตัว 3-4 ปีข้างหน้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง 3.4.6 จำนวนประชากรในแต่ละชุมชน ในแขวงวัดกัลยาณ์

บริเวณพื้นที่	ปีที่ทำการสำรวจ	ประชากรรวม	ครอบครัว	จำนวนคน ต่อหนึ่งครอบครัว	จำนวนบ้าน	จำนวน คนต่อบ้าน	ร้อยละการเปลี่ยนแปลง ประชากรรวม
ชุมชนวัดกัลยาณ์	2530	1,470	314	4.68	280	5.25	
	2541	1,400	311	4.50	200	7	(-4.76)
ชุมชนบุปผาราม	2530	1,372	257	5.33	232	5.91	
	2541	1,470	265	5.54	245	6	(-7.14)
ชุมชนวัดประยูรวงศ์	2530	1,603	261	6.14	228	7.03	
	2541	1,710	280	6.10	228	7.50	(-6.67)
ชุมชนโรงคราม	2530	581	123	4.72	98	5.92	
	2541	770	110	7	110	7	(-3.25)
ชุมชนภูฎิธา	2530	1,426	171	8.33	169	8.43	
	2541	1,349	165	8.17	160	4.43	(-5.3)
ชุมชนภูฎิจิน	2530	1,850	346	5.34	280	6.60	
	2541	1,608	334	4.81	268	6	(-1.30)
					ค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลง		(+4.7)

ที่มา : การสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2541 (ผู้วิจัย)

3.5 ลักษณะการใช้ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน

พื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์มีเนื้อที่ประมาณ 140 ไร่ แบ่งตามลักษณะการใช้ที่ดินตามประกาศผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ปี 2542 ปรากฏใน 2 ลักษณะคือ

1) ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย(สีน้ำตาลอ่อน) ได้แก่บริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงแนวถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ซึ่งเป็นบริเวณที่มีวัดสำคัญๆ และศาสนสถานอื่นๆ ตลอดจนอาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะเฉพาะอีกจำนวนหนึ่ง บริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีจีน และชุมชนวัดประยุรวงศ์ นอกจากนั้นยังมีการตั้งสถาบันทางราชการและโรงเรียน ได้แก่ อาคารศาลากลางจังหวัดธนบุรี (ต่อมาใช้เป็นสำนักสวัสดิการสังคม กทม. ในปัจจุบันใช้เป็นสำนักเทคนิค กรุงเทพมหานคร) โดยเฉพาะอาคารประเภทโรงเรียน ในบริเวณนี้เป็นที่ตั้งโรงเรียนถึง 12 แห่ง และโรงเรียนกวดวิชาอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นจำนวนถึง 80% ของจำนวนสถานับการศึกษาทั้งหมดในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์

2) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีน้ำตาล) ได้แก่บริเวณแนวถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่จรดแนวถนนมิตรภาพ เป็นที่ตั้งของชุมชนโรงคราม ชุมชนกุฎีขาว และชุมชนวัดบุปผาราม นอกจากนั้นยังเป็นที่ตั้งของชุมชนย่อยๆ อีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ริมถนนมิตรภาพ และถนนประชาธิปไตย พื้นที่ในบริเวณนี้ กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของเอกชน และมีแนวโน้มการพัฒนาเพื่อการพาณิชย์กรรม ในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงพยาบาล อพาร์ทเมนต์ให้เช่า หรืออาคารสำนักงานต่างๆ เป็นต้น

จากการสำรวจสภาพการใช้ที่ดินและกรรมสิทธิ์ที่ดิน ในพื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ โดยแบ่งตามขอบเขตชุมชนที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เป็นย่านต่างๆ ได้ดังนี้

1) บริเวณชุมชนวัดกัลยาณ์ พื้นที่เกือบจะทั้งหมดในบริเวณชุมชน เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดซึ่งขึ้นตรงกับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ โดยบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้จะเสียค่าเช่าที่ดินเดือนละ 200-300 บาทให้แก่วัด ลักษณะการใช้ที่ดินในบริเวณนี้เป็นบริเวณที่พักอาศัย บริเวณวัดและศาลเจ้า ในปัจจุบันทางวัดได้รื้อย้ายชุมชนบางส่วนแล้ว เพื่อทำที่จอดรถขนาดใหญ่

2) บริเวณชุมชนกุฎีจีน พื้นที่ประมาณ 70% เป็นของทางวัดข้างตาคูร์สและ 30% เป็นที่ส่วนตัว ซึ่งซื้อต่อจากทางวัดเพื่อปลูกบ้านพักอาศัย และลักษณะการใช้ที่ดินประมาณ 50%เป็นที่พักอาศัยที่เหลือเป็นวัดและสถานับการศึกษา

3) บริเวณชุมชนวัดประยุรวงศ์ พื้นที่ทั้งหมดเป็นกรรมสิทธิ์ของทางวัด ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนจำนวน 3 โรงเรียน บริเวณวัดและบริเวณชุมชน นอกจากนั้นทางวัดได้จัดสร้างอาคารพาณิชย์ริมถนน

ประชาธิปไตย และให้เขาประกอบการค้าหรือพักอาศัย ตลอดจนสร้างบริเวณสวนน้ำในบริเวณวัดอีกด้วย

4) บริเวณชุมชนกุฎีขาว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของทางวัด 90% และ 10% เป็นของส่วนตัวที่ซื้อต่อมาจากทางวัด พื้นที่ทั้งหมดใช้เป็นที่ตั้งของบ้านพักอาศัยของคนในชุมชน มีเพียงบริเวณมัสยิดบางหลวง และโรงเรียนสอนศาสนาที่ยังคงใช้เป็นอาคารสาธารณะในชุมชน

5) บริเวณชุมชนโรงคราม พื้นที่ทั้งหมดเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน (ตระกูลขุนนาค) ซึ่งให้เขาที่เป็นรายปี การใช้พื้นที่เป็นที่พักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ และก่อตั้งเก็บสินค้าตามริมคลองบางกอกใหญ่

6) บริเวณชุมชนวัดบุปผาราม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นของทางวัดซึ่งเก็บค่าเช่าที่เดือนละ 400-500 บาท มีบ้านพักประมาณ 10 หลังคาเรือนที่ซื้อต่อจากทางวัด ซึ่งมักอยู่ทางด้านริมคลองวัดบุปผาราม พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เป็นบริเวณที่พักอาศัย และบริเวณวัดบุปผาราม

7) บริเวณบ้านเดี่ยวริมถนนมิตรภาพ และอาคารตึกแถวหลังคลองวัดบุปผาราม ที่ดินทั้งหมดเป็นของเอกชนใน 3 ตระกูลใหญ่ๆ คือ ตระกูลขุนนาค ตระกูลสุนทรภณีย์ ตระกูลเสมอรุตร ลักษณะการใช้ที่ดินเป็นบ้านพักอาศัย และอาคารพาณิชย์ที่ดัดแปลงเป็นโรงงานขนาดย่อม หรือสำนักงานขนาดเล็ก ตลอดจนหอพักให้เขา

8) บริเวณปั้มน้ำมันและด้านหลัง เป็นที่ส่วนบุคคล ซึ่งซื้อต่อจากตระกูลขุนนาค การใช้ที่ดินเป็นเพื่อประกอบอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับรถยนต์ทั้งหมด นอกจากนั้นยังมีโรงงานประเภทอื่นรวมอยู่ด้วย เช่น โรงหล่อทองเหลือง โรงพิมพ์กระดาษ เป็นต้น

9) บริเวณชุมชนริมคลองวัดบางไส้ไก่ เป็นอาคารบ้านเรือนที่เช่าที่ของตระกูลขุนนาคเช่นเดียวกัน บริเวณนี้ยังถูกปรับปรุงเป็นอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ ตามแนวถนนมิตรภาพและถนนประชาธิปไตย ทำให้การใช้ที่ดินบางส่วนเป็นเพื่อการพาณิชย์กรรม และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ตลอดจนถึงดัดแปลงเป็นอู่ซ่อมรถ โรงกลึงโลหะ โรงพิมพ์ขนาดเล็ก เป็นต้น

10) บริเวณชุมชนหลังวัดบุปผาราม กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของส่วนบุคคลทั้งสิ้น เป็นบริเวณที่มีการขยายตัวของอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ และโรงงานขนาดเล็ก ที่ดินในบริเวณติดกับถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ เริ่มมีการกว้านซื้อของเอกชน เช่นบริเวณที่เคยถูกไฟไหม้หลังโรงเรียนศึกษานารีเมื่อปี 2539

11) บริเวณที่ว่างของเอกชนริมถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่ ปัจจุบันยังไม่มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ แต่มีแนวโน้มการพัฒนาเป็นโครงการขนาดกลางและใหญ่ เช่น โรงพยาบาล ตึกแถวสมัยใหม่ เป็นต้น

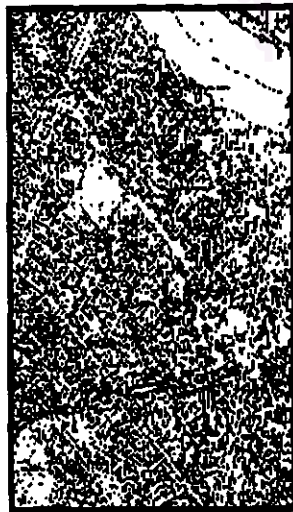
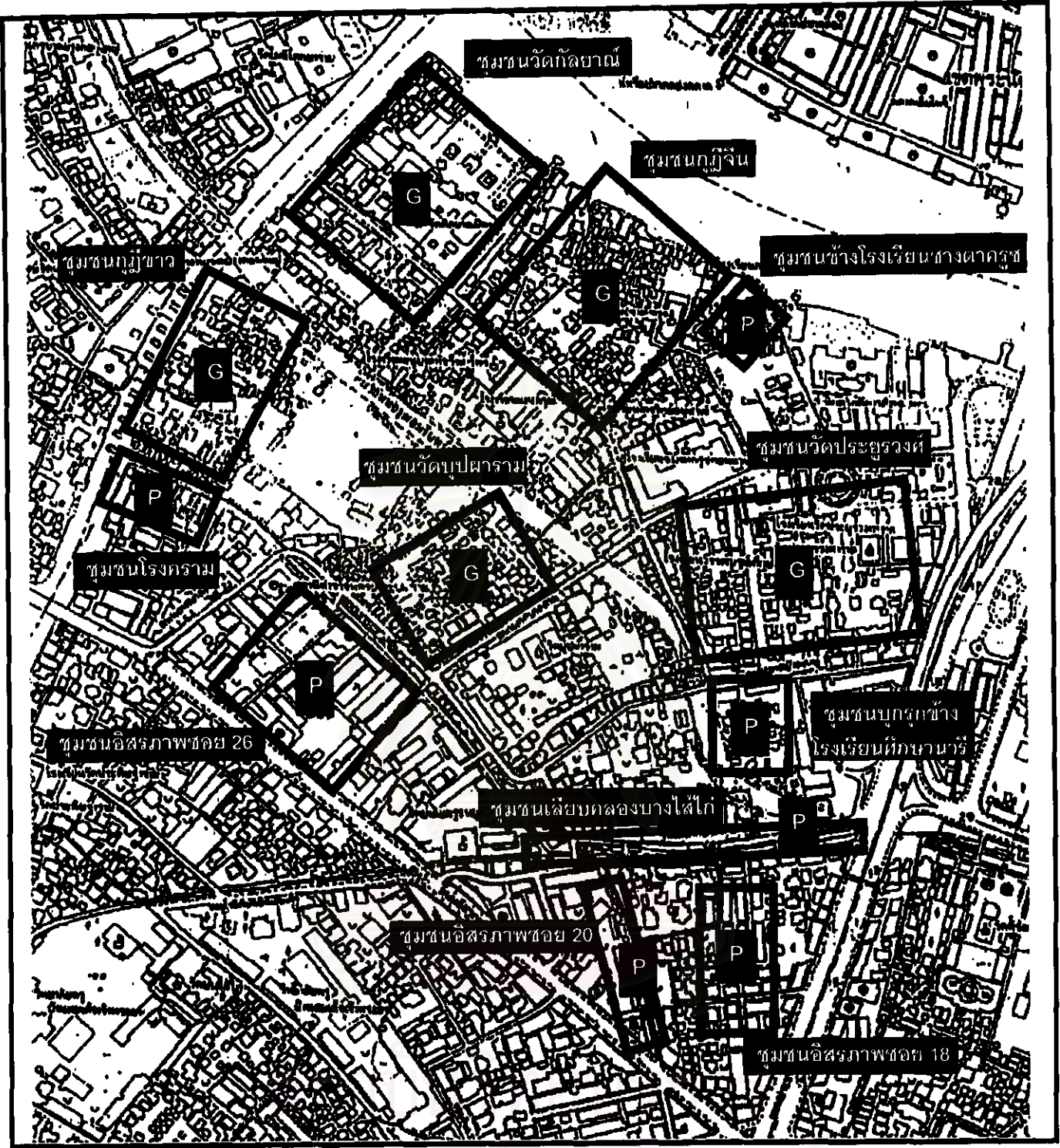

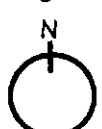

เขตพัฒนา แขวงวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร

พื้นที่เน้นศึกษา

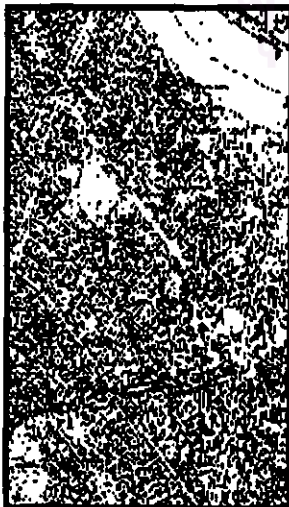
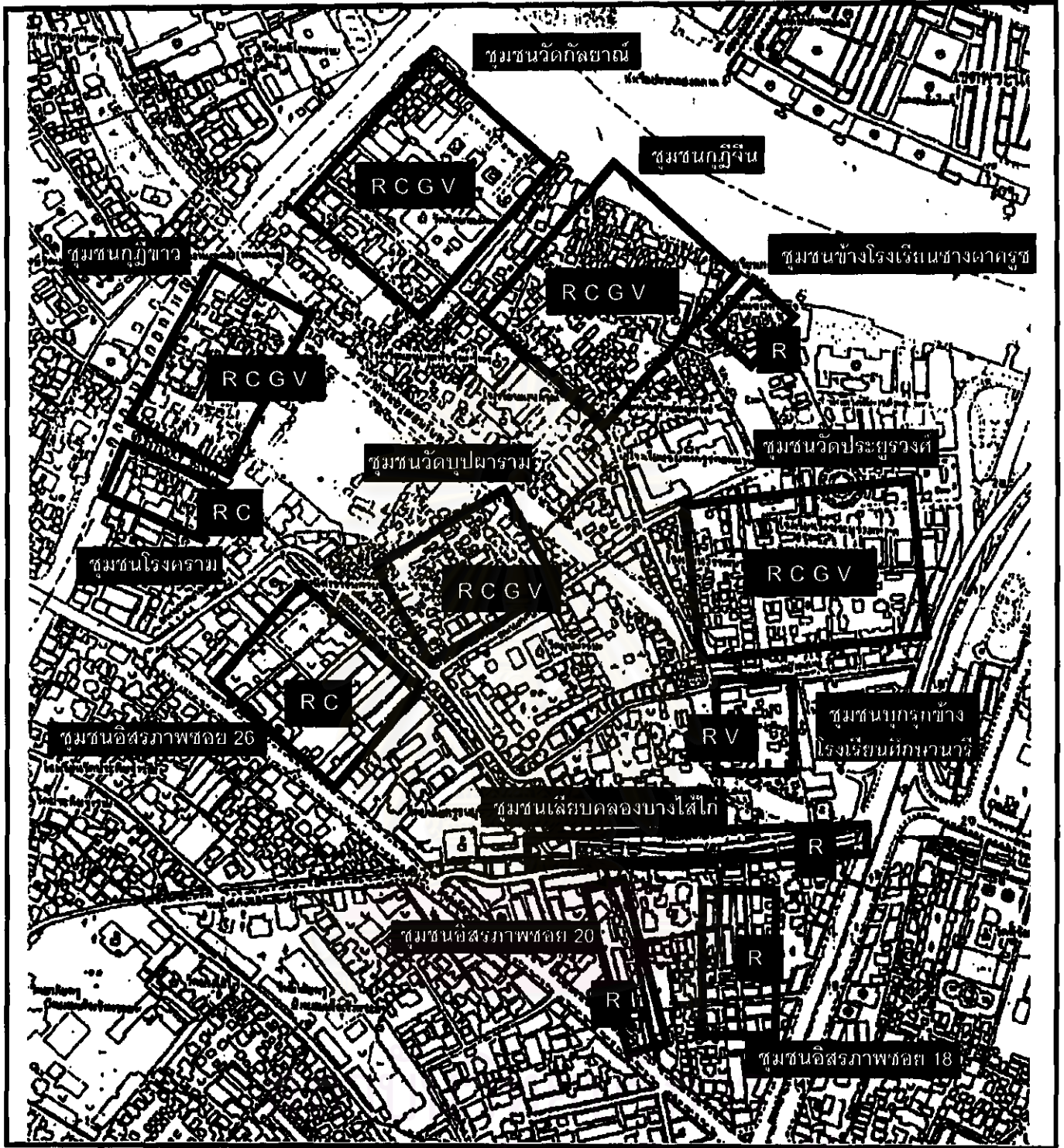

Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่	
			3.3
แผนพัฒนาแขวงวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตราส่วน scale	1 : 5,000
		ผังเมืองรวมกทม. พ.ศ. 2542	
สัญลักษณ์ Legend			
		 ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย	
		 ที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	
ที่มา source ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2542			

Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่	
			3.4
แผนพัฒนาแขวงวัดกัลยาณ กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตราส่วน scale	1 : 5,000
สัญลักษณ์ Legend		แผนที่แสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน	
		 ที่ดินของทางราชการ	 ที่ดินของเอกชน
ที่มา source		จากการสำรวจภาคสนาม	

Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่ 3.5								
แผนพัฒนาแขวงวัดกัลยาณ กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตราส่วน scale 1 : 5,000 แผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน								
สัญลักษณ์ Legend <div style="text-align: center;"> </div>	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center; width: 30px;">R</td> <td>พื้นที่พักอาศัย (Residential Area)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">C</td> <td>พื้นที่พาณิชย์กรรม และอุตสาหกรรม (Commercial Area)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">G</td> <td>พื้นที่สถาบันราชการ อาคารทางศาสนา และสถาบันการศึกษา</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">V</td> <td>พื้นที่โล่งว่าง (Vacant Area)</td> </tr> </table>	R	พื้นที่พักอาศัย (Residential Area)	C	พื้นที่พาณิชย์กรรม และอุตสาหกรรม (Commercial Area)	G	พื้นที่สถาบันราชการ อาคารทางศาสนา และสถาบันการศึกษา	V	พื้นที่โล่งว่าง (Vacant Area)	
R	พื้นที่พักอาศัย (Residential Area)									
C	พื้นที่พาณิชย์กรรม และอุตสาหกรรม (Commercial Area)									
G	พื้นที่สถาบันราชการ อาคารทางศาสนา และสถาบันการศึกษา									
V	พื้นที่โล่งว่าง (Vacant Area)									
ที่มา source		จากการสำรวจภาคสนาม								

3.6 ระบบคมนาคมขนส่ง

พื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ในปัจจุบันสามารถใช้การสัญจรได้จากทั้งทางน้ำ และทางบก โดยเฉพาะถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่นั้น ได้สร้างเส้นทางรถเข้ามาถึงพื้นที่อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวคือในสมัยก่อนพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และริมคลองบางกอกใหญ่ สามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยการสัญจรตามแม่น้ำลำคลอง ซึ่งถนนต่างๆ ในพื้นที่ไม่ได้รับการปรับปรุงหรือสร้างใหม่เพิ่มขึ้น ทำให้การเข้าถึงชุมชนโดยทางบกเป็นไปด้วยความยากลำบาก และระบบถนนในพื้นที่ไม่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นระบบที่สามารถเชื่อมโยงกับถนนสายหลัก จึงเป็นเพียงทางคนเดินและทางสัญจรสำหรับรถที่มีขนาดเล็กเท่านั้น ดังนั้นการคมนาคมขนส่งในพื้นที่ในปัจจุบัน สามารถแบ่งตามความสำคัญของระบบการสัญจรได้ 2 ลักษณะ คือ

1) ระบบการสัญจรทางบก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทคือ

(1.1) ถนนสายหลัก หมายถึงถนนที่มีขนาดใหญ่ 12-18 เมตร สามารถรองรับการจราจรขนาดใหญ่ และมีจำนวนมากได้แก่ ถนนมิตรภาพ ถนนประชาธิปไตย และถนนอรุณอมรินทร์ตัดใหม่

(1.2) ถนนสายรอง หมายถึงถนนที่เชื่อมกับถนนสายหลัก และรถขนาดใหญ่สามารถสัญจรได้ เช่น รถดับเพลิง เป็นต้น ถนนสายรองในพื้นที่ได้แก่ ถนนเทศบาลสาย 1, 2 และสาย 3 นอกจากนั้นยังมีถนนซอยย่อย อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงกับถนนมิตรภาพ และถนนประชาธิปไตย

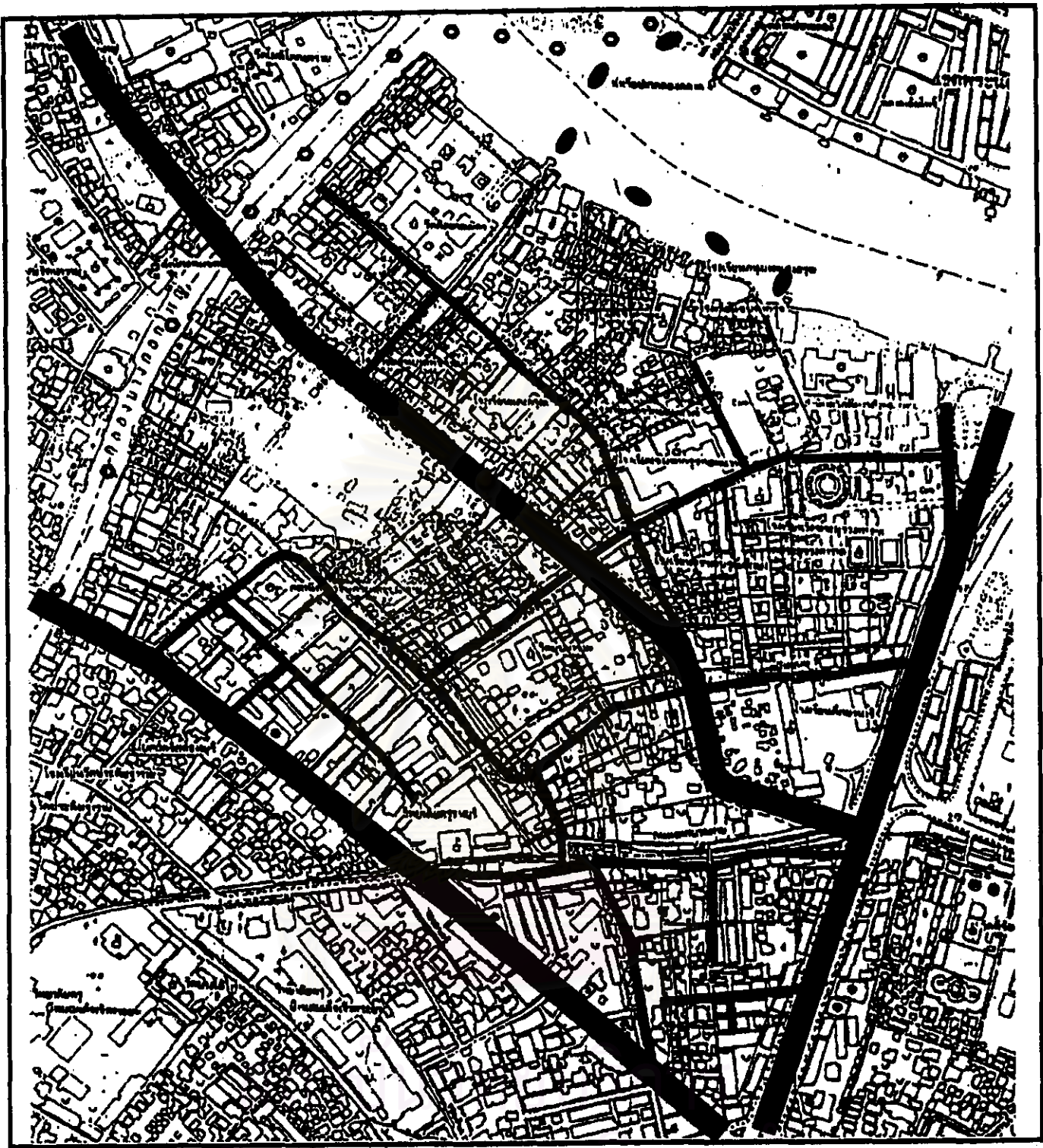
(1.3) ถนนหรือทางเดินภายในชุมชน เป็นทางเดินขนาดเล็กที่รถยนต์ขนาดใหญ่ ไม่สามารถผ่านเข้าออกได้ ซึ่งปรากฏในชุมชนเกือบทุกชุมชนในเขตพื้นที่ศึกษานี้

2) ระบบการสัญจรทางน้ำ

การสัญจรตามแม่น้ำและคลองสายหลัก ได้แก่แม่น้ำเจ้าพระยาและคลองบางกอกใหญ่ มีการสัญจรใน 2 รูปแบบที่สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่แขวงวัดกัลยาณ์ได้โดยตรง ได้แก่

(2.1) เรือข้ามฟาก จากท่าเรือราชินีสู่ท่าวัดกัลยาณ์ และท่าหน้ากุฎีจีน ผู้โดยสารมักเป็นคนในชุมชนวัดกัลยาณ์ และชุมชนกุฎีจีน เพื่อข้ามไปซื้อสินค้าที่ปากคลองตลาด ตลอดจนนักเรียนที่ข้ามฟากมาเรียนที่โรงเรียนในฝั่งธนบุรีเป็นหลัก

(2.2) เรือหางยาว แล่นจากท่าเรือราชินีไปตามคลองบางกอกใหญ่ จนถึงปากน้ำเขตภาษีเจริญ ซึ่งผู้โดยสารส่วนมากเป็นข้าราชการ นักเรียนและคนทั่วไปที่อยู่บริเวณท้ายคลองบางกอกใหญ่

	Thesis of Urban and Regional Planning Department Faculty of Architecture, Chulalongkorn University		แผนที่ 3.6
	แผนพัฒนาของวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร Development Planning for Wat kanlaya Subdistrict, Bangkok		มาตราส่วน scale 1 : 5.000 แผนที่แสดงระบบการคมนาคม
	สัญลักษณ์ Legend 	เส้นทางถนนสายหลัก เส้นทางถนนสายรอง เส้นทางถนนภายใน หรือทางเดินภายในชุมชน การสัญจรทางน้ำ โดยเรือข้ามฟาก การสัญจรทางน้ำ โดยเรือหางยาว และเรือประเภทอื่น ๆ	
ที่มา source		จากการสำรวจภาคสนาม	

3.7 สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

(3.7.1) สาธารณูปโภค

(1) ระบบการระบายน้ำ

พื้นที่ในบริเวณแขวงวัดกัลยาณ์ มีการดำเนินการก่อสร้างเขื่อนกันรึมน้ำสูง 2.00 เมตร ซึ่งได้ดำเนินการโดย กทม. แล้วเสร็จประมาณปี 2535 เนื่องจากแขวงวัดกัลยาณ์ เป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลาก ทำให้ต้องมีการก่อสร้างประตูกันน้ำในบริเวณคลองย่อยๆ ที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองบางกอกใหญ่ เพื่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วม ทำให้สภาพคลองย่อยๆ ดังกล่าวไม่สามารถสัญจร และกลายเป็นทางระบายน้ำหลักจากบ้านเรือนแต่ละหลังในชุมชน ลงสู่คลองเหล่านี้โดยตรง โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ติดคลองย่อย ๆ เหล่านั้น ซึ่งไม่มีการก่อสร้างท่อระบายน้ำสาธารณะ หรือบ่อน้ำบาดน้ำเสีย ทำให้สภาพคลองกลายเป็นทางระบายน้ำขนาดใหญ่ ที่ขาดการดูแลรักษาจนเกิดสภาพที่เน่าเหม็นและเป็นที่สะสมของขยะ ซึ่งไม่สามารถเข้าไปจัดเก็บได้ในปัจจุบัน

(2) การจัดเก็บขยะมูลฝอย

การจัดเก็บขยะมูลฝอย ซึ่งดำเนินการโดยเขตธนบุรี ได้มีการจัดเก็บตามจุดใหญ่ๆ เช่นบริเวณวัด โรงเรียน และบริเวณที่รถสามารถเข้าถึงได้ โดยจัดเก็บอาทิตย์ละ 2 ครั้ง ปัจจุบันการจัดเก็บขยะยังทำได้ไม่ถี่นัก เนื่องจากปัญหาการเข้าถึงและคนจัดเก็บมีจำนวนน้อย ทำให้เกิดปัญหาขยะตกค้างในชุมชนที่เข้าถึงยาก พื้นที่รกร้าง และบริเวณคลองระบายน้ำต่าง ๆ จากการสำรวจพบว่าพื้นที่ที่มีการจัดเก็บขยะได้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากคนในชุมชนช่วยกันรณรงค์เรื่องความสะอาด ได้แก่ ชุมชนกุฎีจีน สำหรับชุมชนที่มีการจัดเก็บพอสมควร แต่บางจุดมีปัญหาในการเข้าถึง ได้แก่ชุมชนวัดกัลยาณ์ ชุมชนกุฎีขาว ชุมชนวัดประยูรวงศ์ บริเวณที่มีปัญหาขยะตกค้างในชุมชน และที่ว่างรกร้างที่ยังไม่มีการจัดเก็บ ได้แก่ ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนโรงคราม บริเวณนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ปรากฏว่าบริเวณที่มีการบุกรุกที่สาธารณะ เพื่อจับจองเป็นที่พักอาศัยยังไม่มีการจัดเก็บขยะอย่างเป็นระบบ จึงเกิดปัญหาขยะตกค้างเป็นอย่างมาก ได้แก่ บริเวณหลังโรงเรียนรางตาครูศึกษา และบริเวณหลังโรงเรียนศึกษานารี ตลอดจนบริเวณที่โล่งว่างต่าง ๆ ล้วนเป็นที่กองขยะสะสมทั้งสิ้น

(3.7.2) สาธารณูปการ

(1) สถาบันการศึกษา

โรงเรียนต่าง ๆ ในแขวงวัดกัลยาณ์ มักจะกระจุกตัวอยู่รอบๆ โรงเรียนช่างตากูรชคอนแวนต์ เป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยการเข้าถึงด้วยถนนเทศบาลสาย 1 เป็นหลัก

จากการสำรวจและจัดลำดับความสำคัญ โดยอาศัยจำนวนนักเรียน และขอบเขตอิทธิพลของ สถาบันการศึกษาในบริเวณแขวงวัดกัลยาณ์ สามารถจัดแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

(1) สถาบันราชภัฏและโรงเรียนขนาดใหญ่ มีความสำคัญในระดับเขต ได้แก่ วิทยาลัยครูธนบุรี โรงเรียนศึกษานารี และโรงเรียนช่างตากูรชคอนแวนต์

(2) โรงเรียนที่มีความสำคัญในระดับแขวงวัดกัลยาณ์ ได้แก่ โรงเรียนวัดกัลยาณ์ โรงเรียนวัดประยูรวงศ์ โรงเรียนช่างตากูรชศึกษา โรงเรียนวรรณบูรณศึกษา และโรงเรียนแสงอรุณ ซึ่งเด็กที่มาเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กในแขวงวัดกัลยาณ์ และพื้นที่โดยรอบ

(3) โรงเรียนที่มีความสำคัญระดับชุมชน ได้แก่โรงเรียนอนุบาลแสงอรุณ โรงเรียนโกวิทวิทย์-อนุสรณ์ โรงเรียนอนุบาลพัชรินทร์พร ซึ่งเด็กที่เข้ามาศึกษาส่วนมากเป็นเด็กในชุมชนต่าง ๆ ในแขวงวัดกัลยาณ์ โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่มาจากชุมชนกุฎีจีน และชุมชนกุฎีขาว

(2) บริการสาธารณสุข

จากการสำรวจพบว่ามีสถานบริการสาธารณสุขขนาดเล็ก ดังนี้

คลินิกแพทย์อายุรกรรม	จำนวน 1 แห่ง
คลินิกทันตแพทย์	จำนวน 1 แห่ง
ร้านขายสมุนไพร	จำนวน 1 แห่ง
ศูนย์อนามัยชุมชน	จำนวน 2 แห่ง

คลินิกและร้านขายยาดังกล่าว จะกระจุกตัวอยู่บริเวณตึกแถวโบราณหน้าวัดประยูรวงศาวาส ทั้งสิ้น และไม่ปรากฏในบริเวณอื่นเลย อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏศูนย์สุขภาพในบริเวณชุมชนกุฎีขาว แต่ปัจจุบันยกเลิกไปแล้ว เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งในชุมชน จากการสอบถามพบว่าในกรณีที่มีการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ต้องได้รับการรักษา จะใช้บริการของโรงพยาบาลตากสินซึ่งอยู่ในเขตคลองสาน เป็นส่วนมาก เนื่องจากเป็นโรงพยาบาลของรัฐบาล และบางส่วนเลือกเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลมิตรภาพ ซึ่งเป็นของเอกชน ตลอดจนคลินิกอายุรกรรม(บริเวณวงเวียนใหญ่) และคลินิกที่อยู่ตามแนวถนนประชาธิปไตย ก็เป็นบริเวณที่มีคลินิกรักษาโรคตั้งอยู่ด้วยเช่นกัน

(3) ตลาดสด

ในสมัยก่อนบริเวณข้างชุมชนวัดประยุรวงศ์จะเป็นที่ตั้งของตลาดนกกกระเจอก ซึ่งเป็นตลาดสดเพียงแห่งเดียว โดยมีการค้าขายข้าวสาร และของแห้งมาก จนมีนกกกระเจอกจำนวนมากมาอาศัยอยู่ด้วย จึงเรียกว่า "ตลาดนกกกระเจอก" ปัจจุบันบริเวณตลาดได้ถูกเวนคืนเพื่อก่อสร้างถนนอรุณอมรินทร์ และเอกชนได้จับจองที่ดิน โดยทำการรื้อย้ายร้านขายของในตลาดออกไป อย่างไรก็ตามบรรดาพ่อค้าแม่ค้าก็ยังคงกระจุกตัวตามบริเวณหน้าตลาดนกกกระเจอกเดิม เพื่อทำการค้าขาย สำหรับชุมชนในบริเวณโดยรอบต่อไป จากการสำรวจพบว่า พฤติกรรมของคนในชุมชนจะจับจ่ายซื้อของให้พอเพียงในหนึ่งวัน จึงเกิดร้านขายของสดขนาดเล็ก ๆ และมีจำนวนไม่มากนักในทุกชุมชน ตลอดจนร้านขายอาหารปรุงสำเร็จ เช่น ก๋วยเตี๋ยว ข้าวผัด เป็นต้น นอกจากนี้ เพ็ญหรือรถเข็นขายอาหารอีสานก็กำลังกระจายตัวอย่างมาก โดยเฉพาะในบริเวณชุมชนโรงคราม เป็นที่รวมของรถเข็นขายส้มตำ รถเข็นขายผลไม้สด หรือเพ็ญขายอาหารในบริเวณหลังโรงเรียนศึกษานารี

(4) พื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการ

พื้นที่เพื่อกิจกรรมนันทนาการ จะปรากฏเป็นจุดเล็กๆ ทั่วบริเวณ บางแห่งก็ได้รับการปรับปรุงแล้วจากหน่วยงานของรัฐ บางแห่งเป็นที่รกและไม่ได้รับการปรับปรุง บริเวณที่โล่งที่สำคัญ ๆ ได้แก่

- บริเวณสวนหย่อมริมแม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดกัลยาณมิตรได้รับการตกแต่งจากทางเขตธนบุรี และสร้างศาลาท่าน้ำเป็นอาคารใหม่เสร็จสมบูรณ์แล้ว
  - บริเวณสวนหย่อมและที่ทำการชุมชนกุฎีจีน ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนกุฎีจีน
  - บริเวณเขื่อนริมหน้าศาลาว่าการจังหวัดธนบุรีเดิม (หรือสำนักเทคนิคในปัจจุบัน)
- เป็นพื้นที่ที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์แม่น้ำเจ้าพระยา และสะพานพุทธยอดฟ้าได้ในลักษณะมุมกว้าง (Panoramic View)

- บริเวณพื้นที่ได้สะพานพุทธ ปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรมเนื่องจากเป็นที่จอดรถขนถ่ายสิ่งปฏิกูลของทางเขต แต่ก็ยังมีผู้อาศัยเป็นที่พักผ่อนตามสวนได้สะพานพุทธยอดฟ้า
- บริเวณหน้าตึกเก่าของวัดประยุรวงศ์ และบริเวณภูเขาเต่าในบริเวณเขตวัดประยุรวงศ์ เป็นที่พักผ่อนของเด็กในชุมชนวัดประยุรวงศ์ ซึ่งเล่นฟุตบอล กระโดดเชือก ในบริเวณที่โล่งได้สะพานพระปกเกล้าเป็นประจำในระยะเวลาเย็นจนถึงค่ำ อย่างไรก็ตามที่โล่งว่างดังกล่าวนั้นมีสภาพทรุดโทรมและอัปซัน เนื่องจากอยู่ใต้สะพานที่ไม่มีแสงลอดผ่านเข้ามามากนัก
- บริเวณสวนหย่อมหน้าโรงเรียนศึกษานารี ดำเนินการโดยทางเขตธนบุรี ปัจจุบันขาดการดูแลรักษา จึงดูเปลี่ยวและไม่ปลอดภัย จึงไม่มีผู้มาใช้ชอยเท่าที่ควร ปัจจุบันเป็นที่จอดรถ บขส. ตามริมถนนประชาธิปไตย จนถึงหน้าวัดประยุรวงศ์ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวสกปรกและเอะอะ

- บริเวณลานหน้าวัดบุปผาราม เป็นบริเวณที่ใช้ชุมนุมและจัดงานประจำปีของชุมชนวัดบุปผาราม ได้แก่ งานสงกรานต์และงานแห่เทียนเข้าพรรษา โดยใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นลานจัดการแสดง ที่ทานอาหาร และศูนย์อำนวยความสะดวก

3.9 นโยบายและแผนพัฒนาพื้นที่แขวงวัดกัลยาณ

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมได้ว่าจ้างบริษัท ชินครอนกรุ๊ป จำกัด เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผนแม่บท รวมทั้งแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณฝั่งธนบุรี ตรงข้ามบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเป็นแผนชี้นำให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน อาคาร และกำกับควบคุมสภาพแวดล้อมโดยรอบ ซึ่งมีรายละเอียดการปรับปรุงบริเวณแขวงวัดกัลยาณก็เป็นส่วนหนึ่งของแผนแม่บทครั้งนี้ด้วย

วัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนาตามแผนแม่บทดังกล่าว ประกอบไปด้วย

- 1) เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม ให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ให้มากที่สุด
- 2) เพื่อให้โบราณสถานบริเวณกรุงธนบุรี มีลักษณะที่สง่างามและโดดเด่น โดยคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง
- 3) เพื่อให้โบราณสถานที่อยู่ต่อเนื่องภายในกรุงธนบุรี มีการจัดพื้นที่เชื่อมต่อด้วยความระมัดระวัง และสอดคล้องกลมกลืนได้บรรยากาศของความเป็นเมืองเก่า
- 4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม อันเกี่ยวกับการพัฒนากรุงธนบุรีอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

โครงการปรับปรุงพื้นที่ต่อเนื่องบริเวณวัดบุปผาราม วัดกัลยาณมิตร ศาลเจ้าเกียนอันเกง โบสถ์ซางตาครุซ และวัดประยูรวงศาวาส สรุปได้ดังนี้

- (1) แนวความคิดในการออกแบบ
  - 1.1) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน เพื่อเน้นความสำคัญ และสร้างทัศนียภาพที่ส่งเสริมโบราณสถาน
  - 1.2) สร้างความต่อเนื่องระหว่างโบราณสถานแต่ละแห่ง ด้วยทางสัญจรที่มีความสะดวกและปลอดภัยในการใช้งาน
  - 1.3) ปรับปรุงพื้นที่ว่างบางส่วนเพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมบริการที่เหมาะสมแก่ชุมชน

2) รายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

(2.1) งานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและริมคลองบางกอกใหญ่ ที่ติดกับวัดกัลยาณมิตร โดยรื้อถอนอาคารบางส่วนที่บดบังมุมมองของวัด ย้ายกิจกรรมที่สร้างความสกปรกและรุกรานพื้นที่วัด รวมทั้งจัดระเบียบป้ายโฆษณาต่าง ๆ และซ่อมแซมทำนน้ำให้มีความสะอาดปลอดภัยในการใช้งาน

(2.2) งานปรับปรุงทางเดินเท้าระหว่างวัดกัลยาณมิตร ศาลเจ้าเกียนอันเกงกับท่าเรือข้ามฟาก โดยในถนนส่วนที่รถเข้าได้ ให้ปรับเปลี่ยนการใช้สอยเป็นทางเดินเท้า พร้อมทั้งจัดภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณสองข้างทาง จัดระเบียบอุปกรณ์ประกอบถนน ป้ายโฆษณาและระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในส่วนที่เป็นทางเดินผ่านชุมชน ควรย้ายกิจกรรมที่รุกรานทางเดิน จัดสร้างหลังคาคลุมทางเดินและติดตั้งโคมไฟเป็นระยะ ๆ เพื่อความสะอาด ปลอดภัยในการใช้งาน เนื่องจากเป็นบริเวณ ที่มีผู้ใช้บริการเรือข้ามฟากค่อนข้างมาก

(2.3) งานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ศาลเจ้าเกียนอันเกง โดยรื้อถอนอาคารที่บดบังมุมมองของศาลเจ้า และจัดภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณโดยรอบศาลเจ้า ให้มีความร่มรื่น สะอาดและสวยงาม

(2.4) งานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาของโบสถ์รางตาครูช โดยการจัดภูมิสถาปัตยกรรม บริเวณลานโล่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา ห้ามไม่ให้ใช้พื้นที่ลานนี้เป็นที่เล่นกีฬาของเด็กนักเรียน ซึ่งอาจสร้างความเสียหายแก่โบราณสถาน

(2.5) งานปรับปรุงพื้นที่ว่างริมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเชิงสะพานพุทธยอดฟ้า โดยปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นที่จอดรถ แต่การจอดรถยังไม่ระเบียบ ทำให้พื้นที่ยังไม่ถูกใช้งานได้เต็มที่ จึงควรจัดระเบียบการจอดรถ แล้วจัดพื้นที่บางส่วนเพื่อใช้เป็นที่จอดรถรับส่งนักเรียนแทนการใช้พื้นที่ภายในวัดประยูรวงศาวาส

(2.6) งานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ด้านหน้าวัดบุปผารามโดยจัดภูมิสถาปัตยกรรม ในบริเวณลานด้านหน้าวัด จัดแต่งต้นไม้เดิมในพื้นที่ เพื่อไม่ให้บดบังมุมมองของวัด

(2.7) งานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ด้านหน้าวัดประยูรวงศาวาส โดยให้รื้อถอนอาคารพาณิชย์ด้านหน้าวัด เมื่อหมดสภาพการใช้งาน รวมทั้งศาลาการเปรียญ และศาลาสวดพระอภิธรรมที่ตั้งบบังมุมมองของวัด และจัดภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อส่งเสริมทัศนียภาพแก่โบราณสถาน นอกจากนี้ควรรื้อถอนศาลาสวดพระอภิธรรมที่สร้างขึ้นใหม่ และมีรูปแบบประกอบกับตำแหน่งอาคารที่ไม่กลมกลืนกับของเดิม ในบริเวณด้านหน้าของเจดีย์ เพื่อสร้างความกลมกลืนในพื้นที่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย